

КОЙ Е АВТОРЪТ? ИЗСЛЕДВАНЕ НА СПОСОБНОСТТА ЗА РАЗГРАНИЧАВАНЕ НА АВТОРСКА ХУДОЖЕСТВЕНА ТВОРБА ОТ ТЕКСТ, ГЕНЕРИРАН ОТ ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ, ПРИ УЧЕНИЦИ В ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП

Д-р Ирена Димова-Генчева

Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“

Георги Генчев

Професионална гимназия по механоелектротехника и електроника (ПГМЕЕ) – Бургас

Резюме. Предложената статия изследва способността на ученици от гимназиален етап за разграничаване на текст, генериран от изкуствен интелект, от художествена творба, написана от български автор. Анкетното проучване е проведено в 8., 9. и 11. клас на Професионалната гимназия по механоелектротехника и електроника – Бургас, и се базира върху стихотворението на Петя Дубарова „Изгонени от час“. Използвани са още два текста, генерирани от двете версии на ChatGPT. Статията предлага кратък екскурс до знанията, които учениците би трябвало да притежават от изученото върху художествен стил. Те служат за основа при представянето на очакваните и постигнатите резултати от сравнението между оригинален текст и текстове, създадени с изкуствен интелект.

Ключови думи: поезия; изкуствен интелект; автор; художествен стил; анкетно проучване

Въведение

Способността за разграничаване на естествено от изкуствено е тема, широко разглеждана от научната фантастика през призмата на заплахата, която стои зад нейната загуба. Съвременността, с налагащата се употреба на изкуствения интелект във всяка област на човешкото знание, довежда до нужда от проблематизирането на това умение вече извън контекста на фантастичното. Или с други думи – фантазията в този случай се превръща в реалност. Днес темата за разликата между изкуствено и човешко същество и създаденото от тях е особено актуална за хуманитарните области. Въпросът,

който си поставя предложената от нас статия, е за ролята на автора – нужен ли е той и с какво сътвореното от него се различава от генерираното от машината. Смятаме, че това питане имплицитно поставя по-важната тема за значението изобщо на човека, за творящото същество, което „свързва, синтезира, конструира, т.е. улавя и себе си, и контекста в едно цяло“ (VBV 2017: 12).

За целите на изследването си проведохме анкетно проучване в 8., 9. и 11. клас¹. На учениците беше поставена задачата да открият авторската творба сред три текста, два от които генерирани от ChatGPT. Стихотворението, служещо за основа, е написано от Петя Дубарова. На изкуствения интелект беше зададена команда, т. нар. промпт, да създаде два текста, които да наподобяват „Изгонени от час“. Учениците трябваше да изразят мнението си, отговаряйки на три въпроса с отворен отговор, касаещи оригиналността и въздействието на стихотворенията.

Тук ще представим резултатите от проучването, като ги разгледаме през очакването за умение за разпознаване на художествен текст, придобито при изучаването на художествения стил по време на часовете по български език и литература.

Художествен стил и изкуствен интелект – допирни точки и отстояния

Художественият стил е един от функционалните стилове, заедно с разговорния, научния, публицистичния и официално-деловия, всички от които се изучават в училище. Той принадлежи към естетическата сфера на общуване, част от която са художествените творби. Освен художествен стил съществува и индивидуален стил, който, от друга страна, е „присъщ на речта на конкретна личност (писател, учен, публицист)“ (Mihaylova, et. al. 2024, p. 38). Нека погледнем двете основни характеристики на художествения текст, които са изведени в урочната статия върху художествен стил. Първо, това е текст, изграждащ „роден от въображението на писателя свят, който и прилича, и се отличава от реалния свят“ (Mihaylova, et. al. 2024, p. 50). А езикът, използван в него, „се отличава със специфична употреба на езиковите средства, чрез която се постига образност“ (Mihaylova, et. al. 2024, p. 38). И двете приведени характеристики обаче могат да бъдат лесно постигнати при създаването на текст от страна на генеративен изкуствен интелект². Това, което не може да бъде пресъздадено от компютърен алгоритъм, е конкретността на произведението, което препраща често към определени личности, събития, случки, спомени за тях. С други думи, изкуственият интелект може да създаде подобие на нещо, но не може да сътвори без наличието на модел. Затова най-важният фактор при различаването на текст, създаден от автор, и такъв, генериран от машина, е индивидуалността, стояща зад и прозираща в него. Към него трябва да се прибавят литературната култура и умението за четене с разбиране на четящия.

Неслучайно за целите на проучването си избрахме творба на поетесата Петя Дубарова. Стилът на авторката би трябвало да е добре познат на учениците³, тъй като нейни произведения не само присъстват в учебниците за началния етап на обучение⁴, но са част и от учебната програмата на гимназиално ниво⁵. Смятаме, че тяхната богата, ритмична образност е лесно разпознаваема за читателя, запознат с творчеството на поетесата.

Изкуственият интелект има способността да генерира текстове във всяка област на общуването и във всеки от функционалните ѝ стилове. Въпреки тази си способност, която предполага уменията за създаване на произведение на изкуството по начин, сходен на човешкия, той все още не разполага с креативност, а само изпълнява зададени команди. С други думи, творческият елемент, потенциалното новаторство, все още остава прерогатив на човека. Трябва да се отбележи, че в развитието на самата поезия се забелязва стремеж към автоматизиране на писането. От първите авангардни течения до самите употреби на изкуствен интелект за създаването на лирика. Заради експерименталната си природа поезията може да се превърне в поле за поетически игри със самите алгоритми за писане на текстове. Тук обаче сме избрали творба, която си служи с традиционен стих, с ритъм и рима и която въплъщава стремежа на изкуството към съвършенство при изразяването. Изкуственият интелект в този смисъл все още не успява да даде продукти, които да са изпълнени със смисъл и поетичност⁶.

Анкета – очаквания и резултати

Учениците получиха два листа, като върху единия бяха трите текста, подредени в следния ред:

ChatGPT-4o	ChatGPT-o1	Петя Дубарова
<p>Едва ни чуха – звънт ни беше глупав и малък за сериозните уроци. Разплискахме небесни букви в пукнат тебеширен свят, където няма порции</p> <p>раздадени за правилни и грешни, а чинът – скрит кораб от мечти, рисувахме секунди с пръсти нежни, вместо да решаваме задачи зли.</p> <p>Разбъркахме часовника в синьото и учителят се начумери строг: той не видя как времето е минало в безстрашния ни шепот за летен бог.</p> <p>В безкрая на междучасията плахи извайвахме усмивки от праха, увлечени от някакви си драскотини кратки, които никой друг не би съзрял в нощта.</p> <p>И ето ни – изтриха ни от черната дъска, както трият мълчаливо чужда грешка; а ние пазим шепота, искрен и топъл, така като пазим всяка волна, детска сметка.</p>	<p>Не ни разбраха — бяхме твърде шумни, светът в нас беше като вятър див, размахвахме мечти на бурни струни, а чинът бе кораб в синьо жив.</p> <p>В часовника съзирахме сцена, стрелките – танц на весели звезди, а звънецът, нашата арена, зовеше ни към други светове преди.</p> <p>Но дните се изправиха срещу ни, тежки, с тебеширен прах завити, и строгият учител там в ъгъла изгони ни с поглед – без очите.</p> <p>Не съжалявахме, че сме излишни, смехът ни бе като палитра пъстра.</p> <p>Дори в контролните, изтървани и скришни, помня този смях, със душа тъй чиста.</p>	<p>Изгониха ни – бяхме невъзможни. Смехът ни бе решил да ни е враг – избухна между тестовите сложни, разрошен и подкупващ. Даже как</p> <p>завързваше добрите химикалки с невидими конци, вълнуващ, син и смеехме се просто неразбрали, че не е лодка синият ни чин,</p> <p>че и часовникът не е палячо със смешен нос – голямата стрелка.</p> <p>И чакахме звънца ни – тръбача (сами си го нарекохме така).</p> <p>Но строгият учител не усети красивото на пъстрия ни смях, приел ни в своята алена планета, далеч от всякаква тъга и страх.</p> <p>Изгони ни — ний бяхме невъзможни. Но в дните, в тебеширен прах, в контролните, объркани и сложни, аз пазя спомена за този смях!</p>

Подредбата на текстовете е на случаен принцип, като в крайна сметка, те са поместени един след друг по своя качествен характер. Първият е генериран с безплатната версия на ChatGPT, вторият – с платената, а третият е оригиналната творба на Петя Дубарова.

Върху другия лист бяха въпросите към текстовете, формулирани по следния начин: 1. Пред себе си виждате три текста. Два от тях са генерирани от изкуствен интелект, един е написан от Петя Дубарова. Кой според Вас е оригиналният авторски текст? 2. В кой от текстовете откривате по-въздействащи изразни средства (метафори, метонимии, епитети и др.)? 3. Смятате ли, че изкуственият интелект може да създава по-добри художествени творби от човека? Обосновете отговора си.

Подредбата и формулировката на въпросите от анкетата следват логиката на проучването ни, което изхожда от сравнението – на оригинални художествени и изкуствено генерирани текстове – и се стреми да си обясни резултатите чрез по-тесния контекст на усвоените от страна на учениците знания за поезията, т.е. уменията за разпознаване на художествени изразни средства.⁷ Последния, трети въпрос добавихме, за да създадем по-пълна картина на изследваното явление и нагласите на анкетираните спрямо него.

От анкетното проучване очаквахме, че ще покаже висока степен на разпознаваемост на оригиналния авторски текст. Първо, защото художественият стил на поетесата е добре познат на учениците заради вече упоменатото му присъствие в учебниците по български език и литература, второ, тъй като Петя Дубарова е ключова фигура за Бургас – града, в който анкетираните учат. Предположихме, че учениците, затруднени при четенето с разбиране, ще изберат втория текст, съдейки по това, че той единствен от трите има четири строфи, а не пет, т.е. ще се водят по графичното оформление като оразличителен признак. Освен това този текст може да бъде определен като по-добър от първия и в качествено отношение, което сметнахме за още по-голяма предпоставка при потенциалния му избор.

Резултатите бяха следните:

Кой според Вас е оригиналният авторски текст?									Смятате ли, че изкуственият интелект може да създава по-добри художествени творби от човека?								
Първи текст			Втори текст			Трети текст			Да			Не			Неотговорили		
VIII	IX	XI	VIII	IX	XI	VIII	IX	XI	VIII	IX	XI	VIII	IX	XI	VII	IX	XI
13	5	7	37	6	21	37	10	14	14	2	1	70	19	37	3	4	-

От всички 150 ученици: четири осми класа – 87 ученици, един девети клас – 21 ученици, и два единадесети класа – 42 ученици, оригиналният текст разпознаха 40,6%. За стихотворение на Петя Дубарова 42,6% посочиха втория текст, а първият беше избран от 16,6%. Ниският процент на избрали първия от текстовете

може да се обясни с някои невъзможни да не се забележат несполучливи езикови словосъчетания, като например – „тебеширен свят, където няма/ порции“ или „като пазим всяка волна,/ детска сметка“. Изборът на втория текст, от друга страна, може да е продиктуван от вече отбелязания факт, че единствено той се различава от другите два по брой строфи, докато те имат по пет, той само четири. Също така, докато в първия и третия текст се откриват анжамбмани между самите строфи, във втория липсват подобни пренасяния. В този смисъл, от чисто графична гледна точка, този текст се отличава като различен. В същото време и по отношение на качеството, той е по-успешен от първия. Може би съчетанието на тези две характеристики води до най-високия процент избрани точно него.

Отбелязалите третия текст в много от случаите аргументират избора си с по-свободното боравене с разговорни езикови форми в него. Всъщност една от често изтъкваните страни на текстовете, създадени от изкуствен интелект, в свободните отговори на учениците е, че в тях „не са допуснати грешки“. Този отговор е очевидно продиктуван от някои лексикални форми в стиховете на Петя Дубарова, които са остарели и чиято употреба е много рядка днес, оставаща характерна за поетическия език. В конкретната творба, в първия стих от последната, пета строфа се среща местоименната форма „ний“. Тази „грешка“, която отличава текста на Петя Дубарова от двата, генерирани от алгоритъм, е следствие на две от разликите между човешката интелигентност и изкуствения интелект: хората проявяват творчество, машините изпълняват програмен код/алгоритъм; хората могат да проявяват оригиналност и мислене извън рамките, машините следват точно описани правила (Yotova 2024, p. 340). С това може да се обясни по-стерилният език на текстовете, генерирани с изкуствен интелект, въпреки зададената му задача да създаде поетически произведения.

По отношение на последния въпрос, свързан с това дали изкуственият интелект създава по-добри художествени произведения, или човекът, учениците са категорични. 84% смятат, че машината не може да се конкурира с човешкото мислене, докато едва 11,3% твърдят обратното. В свободните си отговори учениците също отбелязват, че „засега“ изкуственият интелект не може да създава по-добри произведения от човека, акцентирайки върху факта, че при боравенето с точна информация, която не изисква творчески елемент, той се справя по-бързо и успешно. Преобладава убеждението, че липсата на „душа“, на чувственост и емоционалност е причината машината да не може да замести човешката креативност.

Заклучение

Настоящото изследване имаше за цел да проучи способността на ученици от гимназиален етап за разграничаване на авторски стихотворен текст от текст, генериран с изкуствен интелект. Резултатите от проведеното анкетно допитване показаха, че по-голямата част от участниците не умеят да извършат

въпросната диференциация, като само 40,6% успяха да посочат оригиналната творба. Преобладаващият брой на избрани втория от трите предложени текста говори, че ученическото внимание често се насочва към повърхностни, графични характеристики на текстовете (например броя на строфите или формалните особености), вместо към по-дълбоки стилови и смислови елементи, които оформят уникалността на човешкия творчески израз. Въпреки способността на изкуствения интелект да възпроизвежда художествени изразни средства като метафори, метонимии и епитети, неговите текстове остават лишени от индивидуалност, емоционалност и културно обосноваван творчески почерк – качества, които характеризират произведенията на класиците в литературата ни.

Забележителното е, че мнозинството ученици (84%) категорично смятат, че изкуственият интелект не може да създаде по-добри художествени творби от човека, което подчертава значението на човешката креативност и литературната култура в процеса на възприемане и интерпретация на художествени текстове. Този резултат е от особено значение за хуманитарното образование, тъй като акцентира нуждата от по-цялостно и задълбочено изучаване на художествения стил, което да способства за развитието на критическо мислене и умения за анализ на творчески произведения.

От гледна точка на методологията използваното анкетно проучване предостави ценна информация за начина, по който учениците възприемат и оценяват качествените различия между текстове, създадени от различни източници. Резултатите подчертават, че въпреки впечатляващите възможности на съвременните алгоритми за генериране на текстове, те все още не могат да пресъздадат дълбочината и нюансите на човешкото творчество.

В заключение, изследването потвърди, че индивидуалността, креативността и културната обусловеност остават незаменими елементи на човешкия гений, които изкуственият интелект все още не може да възпроизведе в пълния им обем. Тези констатации подчертават нуждата на съвременното образование от наблягане върху изграждането на литературна култура и развитието на критически умения у учениците.

БЕЛЕЖКИ

1. Изборът на конкретните класове за провеждане на изследването е продиктуван от факта, че функционалните стилове в българския книжовен език се изучават именно в 8. и 9. клас. Подборът на 11. клас е продиктуван от междинния характер на този етап от гимназиалното обучение, който според нас се явява и своеобразна последна възможност за усвояване на тези теоретични езиковедски аспекти преди навлизането във финалното ниво на средното образование.

2. Тук вземаме предвид дефиницията интелигентни системи, изведена в доклада „Научно, научноизследователско и иновационно представяне на ЕС 2020: справедлива, зелена и цифрова Европа“: „Системите с изкуствен интелект (ИИ) са софтуерни (и евентуално хардуерни) системи, проектирани от хората, които, при зададена сложна цел, действат във физическото или цифровото измерение, възприемайки средата си чрез събиране на данни, интерпретиране на събраните структурирани или неструктурирани данни, правене на изводи над знания или обработвайки информацията, извлечена от събраните данни, в резултат на което вземат решения за най-добрите действия, които водят до постигане на поставената цел. Системите с ИИ използват символни правила или научават числени модели и могат да адаптират поведението си след анализ как техните предишни действия са повлияли на средата, в която оперират.“ (цит. по Ivanova, et. al. 2020, pp. 7 – 8).
3. Използваната за целите на проучването творба е включена в учебника по български език за 8. клас (Mihaylova, et. al. 2024, p. 57).
4. В изданията на „Просвета Плюс“, и по-конкретно в „Читанка за 3. клас“, откриваме „Баща ми“ (Dimitrova, et. al. 2021, p. 70), а в „Читанка за 4. клас“ виждаме „Мечти“ (Dimitrova et. al. 2022, p. 107) и „В гората“ (Dimitrova et. al. 2022, p. 56) – и трите стихотворни творби са на Петя Дубарова.
5. В 12. клас се изучава стихотворението „Посвещение“ – Учебна програма по български език и литература за XII клас. Компонент литература (общообразователна подготовка), утвърдена със Заповед № РД09-2242/05.09.2023 г. на министъра на образованието и науката (публ. 07.09.2023 г.). Достъпна през следния линк: <https://www.mon.bg/obshto-obrazovanie/uchebni-planove-i-programi-2/uchebni-planove-i-programi-po-klasove/uchebni-programi-za-xii-klas/>.
6. Употребата на изкуствен интелект за създаването на поетически произведения е широко разглеждана в научните среди, и конкретно в хуманитаристиката, като повечето автори защитават тезата, че изкуственият интелект заради ограничеността на алгоритъма не умее да влага човешката степен на креативност в създаденото (Linardaki 2022; Veremchuk 2024).
7. Придържаме се към виждането, че умениято за разпознаване на художествена творба – оригинална или генерирана от машина – се полага не само върху конкретното стриктно познание на отделните художествени изразни средства (тропи и фигури), а и върху естествено придобитата способност за четене и разбиране на художествена литература. Поради това при отчитането на резултатите не разграничаваме трите анкетирувани класа според степента на усвоен материал в областта на поетиката.

ЛИТЕРАТУРА

- ВБВ 2017. Реаллитератур. (Миглена Николчина пита „Какво се случва в новата българска поезия?“). *Литературен вестник*, бр. 17, год. 29, 2020, с. 12 – 13. ISSN 1310–9561.

- ДИМИТРОВА, П. и кол. 2021. *Читанка за 3. клас*. София: Просвета плюс. ISBN 978-619-222-193-5.
- ДИМИТРОВА, П. и кол. 2022. *Читанка за 4. клас*. София: Просвета Плюс. ISBN 978-619-222-262-8.
- ИВАНОВА, КР., НИШЕВА, М., ЕСКЕНАЗИ, А., АНГЕЛОВА, Г., МАНЕВА, Н., 2020. Изкуствен интелект във и за образованието в България – мерки за постигане на надежден интелигентен растеж. В: *XIII национална конференция „Образованието и изследванията в информационното общество“ 2020*, София: Асоциация „Развитие на информационното общество“, с. 7 – 20. ISSN 2534-8663.
- ЙОТОВА, Л., 2024. Изкуствен интелект, фотография и права върху интелектуална собственост. *Стратегии на образователната и научната политика*, бр. 3, год. 32, с. 337 – 354. ISSN 1310-0270.
- МИХАЙЛОВА, В. и кол., 2024. *Български език. 8. клас*. София: Просвета. ISBN 978-954-01-4463-4.
- LINARDAKI, Ch. 2022. Poetry at the first steps of Artificial Intelligence. *Humanist Studies and the Digital Age*, vol. 1, no. 7, pp. 1 – 27. ISSN 2158-3846.
- VEREMCHUK, E. 2024. Can AI be a Poet? Comparative Analysis of Human authored and AI-generated Poetry. *ACTA NEOPHILOLOGICA*, vol. 57, no. 2, pp. 113 – 125. ISSN 0567-784X

REFERENCES

- DIMITROVA, P. i kol. 2021. *Chitanka za 3. klas*. Sofia: Prosveta plyus [in Bulgarian]. ISBN 978-619-222-193-5.
- DIMITROVA, P. i kol. 2022. *Chitanka za 4. klas*. Sofiya: Prosveta Plyus [in Bulgarian]. ISBN 978-619-222-262-8.
- IVANOVA, KR., NISHEVA, M., ESKENAZI, A., ANGELOVA, G., MANEVA, N. 2020. Izkustven intelekt v i za obrazovaniето v balgariya – merki za postigane na nadezhden inteligen ten rastezh. V: *XIII natsionalna konferentsiya „Obrazovaniето i izsledvaniyata v informatsionnoto obshtestvo” 2020*, Sofiya: Asotsiatsiya „Razvitie na informatsionnoto obshtestvo”, s. 7 – 20 [in Bulgarian]. ISSN 2534-8663.
- MIHAYLOVA, V. i kol. 2024. *Balgarski ezik. 8. klas*. Sofiya: Prosveta [in Bulgarian]. ISBN 978-954-01-4463-4.
- YOTOVA, L. 2024. Izkustven intelekt, fotografiya i prava varhu intelektualna sobstvenost. *Strategii na obrazovatelната i nauchната politika*, br. 3, god. 32, s. 337 – 354 [in Bulgarian]. ISSN 1310-0270.
- VBV 2017. Realliteratur. (Miglena Nikolchina pita „Kakvo se sluchva v novata balgarska poeziya?“). *Literaturen vestnik*, br. 17, god. 29, 2020, s. 12 – 13 [in Bulgarian]. ISSN 1310-9561.

WHO IS THE AUTHOR? A STUDY ON HIGH SCHOOL STUDENTS' ABILITY TO DISTINGUISH BETWEEN AN AUTHOR'S ARTISTIC WORK AND A TEXT GENERATED BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Abstract. The proposed article examines high school students' ability to differentiate between a text generated by artificial intelligence and a literary work by Bulgarian author Petya Dubarova. The survey was conducted among 8th, 9th, and 11th graders at the Vocational High School of Mechano-Electrical Engineering and Electronics in Burgas, using Dubarova's poem "Expelled from Class" as the original text. Two additional texts produced by two versions of ChatGPT were also included in the study. The article provides a brief overview of the knowledge students should acquire from studying artistic style, which forms the basis for presenting the expected and achieved results of comparing the original text with the AI-generated texts.

Keywords: poetry; artificial intelligence; author; artistic style; survey

✉ **Dr. Irena Dimova-Gencheva, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-5750-1741

WoS Researcher ID: AAD-5270-2020

University "Prof. Dr. Asen Zlatarov"

Faculty of Social Sciences

1, Prof. Yakimov Blvd.

8010 Burgas, Bulgaria

E-mail: irdimova@yahoo.com

✉ **Georgi Genchev**

Vocational High School of Mechano-Electrical Engineering and Electronics in Burgas

69, Stefan Stambolov Blvd.

8001 Burgas, Bulgaria

E-mail: genchev92@gmail.com